

**DINIY DISKURSNING MULOQOT SHAKLLARI SISTEMASIDAGI O’RNI
HAMDA O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI
МЕСТО РЕЛИГИОЗНОГО ДИСКУРСА В СИСТЕМЕ ФОРМ
КОММУНИКАЦИИ И ЕГО СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
THE PLACE OF RELIGIOUS DISCOURSE IN THE SYSTEM OF COMMUNICATION
FORMS AND ITS SPECIFIC FEATURES**

Azimov Akbarjon Niyozidin o’g’li
Andijon davlat pedagogika instituti
akbarshohazimov3@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19457003>

Annotatsiya. Mazkur maqolada diniy diskursning muloqot shakllari tizimidagi o’rni hamda uning o’ziga xos lingvistik va kommunikativ xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda diniy diskursning ijtimoiy-madaniy hodisa sifatidagi mohiyati, uning kommunikativ jarayondagi funksiyalari hamda boshqa diskurs turlari bilan o’zaro aloqasi nazariy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, diniy diskursda ishtirok etuvchi kommunikativ subyektlar, nutqiy strategiyalar, janr tizimi hamda diniy nutqning ta’sirchanlik, muqaddaslik va institutsionallik kabi asosiy xususiyatlari ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari diniy diskursning muloqot jarayonidagi o’rnini aniqlash hamda uning lingvistik va funksional xususiyatlarini chuqurroq yoritishga xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: diniy diskurs, kommunikatsiya, muloqot shakllari, nutqiy janr, institutsional diskurs, kommunikativ strategiya, diniy nutq, lingvistik xususiyatlar, ijtimoiy-madaniy omillar.

Аннотация. В данной статье анализируется место религиозного дискурса в системе форм коммуникации, а также его специфические лингвистические и коммуникативные особенности. В исследовании теоретически освещается сущность религиозного дискурса как социально-культурного феномена, его функции в коммуникативном процессе и его взаимосвязь с другими видами дискурса. Кроме того, научно анализируются коммуникативные субъекты, участвующие в религиозном дискурсе, речевые стратегии, система жанров, а также такие основные особенности религиозной речи, как воздействие, сакральность и институциональность. Результаты исследования способствуют определению места религиозного дискурса в процессе коммуникации и более глубокому раскрытию его лингвистических и функциональных характеристик.

Ключевые слова: религиозный дискурс, коммуникация, формы общения, речевой жанр, институциональный дискурс, коммуникативная стратегия, религиозная речь, лингвистические особенности, социокультурные факторы.

Abstract. This article analyzes the place of religious discourse in the system of communication forms and its specific linguistic and communicative features. The study theoretically examines the nature of religious discourse as a socio-cultural phenomenon, its functions in the communicative process, and its relationship with other types of discourse. In addition, the communicative participants involved in religious discourse, speech strategies, the system of genres, and the main characteristics of religious speech such as influence, sacredness, and institutionalization are scientifically analyzed. The results of the study contribute to determining the role of religious discourse in the process of communication and to revealing its linguistic and functional characteristics in greater depth.

Keywords: religious discourse, communication, forms of interaction, speech genre, institutional discourse, communicative strategy, religious speech, linguistic features, socio-cultural factors.

Zamonaviy tilshunoslikda diskurs masalasi kommunikativ jarayonni keng qamrovdan o‘rganishga imkon beradigan muhim ilmiy tushunchalardan biri hisoblanadi. Diskurs faqatgina til birliklarining yig‘indisi emas, balki muayyan ijtimoiy, madaniy va kommunikativ omillar bilan bog‘liq bo‘lgan murakkab nutqiy hodisa sifatida talqin etiladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, jamiyatda mavjud bo‘lgan turli kommunikativ sohalar o‘ziga xos diskurs turlarini shakllantiradi. Bular qatoriga siyosiy, ilmiy, pedagogik, huquqiy, ommaviy axborot vositalari diskursi bilan bir qatorda diniy diskurs ham kiradi. Diniy diskurs insoniyat tarixida shakllangan eng qadimiy kommunikativ tizimlardan biri bo‘lib, u jamiyatning ma’naviy hayoti, axloqiy qadriyatlari hamda diniy e’tiqodlarini ifodalovchi muhim nutqiy faoliyat sohasi hisoblanadi. Mazkur diskurs doirasida shakllanadigan nutqiy birliklar nafaqat diniy bilimlarni yetkazish, balki insonlarning ma’naviy dunyosiga ta’sir ko‘rsatish, ularni muayyan qadriyatlarga yo‘naltirish kabi kommunikativ vazifalarni ham bajaradi. Shu sababli diniy diskursni muloqot shakllari tizimida alohida kommunikativ hodisa sifatida o‘rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Diniy diskurs muloqot shakllari tizimida institutsional diskurs turlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Institutsional diskurs jamiyatdagi muayyan ijtimoiy institutlar doirasida amalga oshiriladigan kommunikativ faoliyatni ifodalaydi. Diniy diskurs ham diniy institutlar, diniy tashkilotlar hamda diniy jamoalar faoliyati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, o‘zining aniq kommunikativ maqsadi, ishtirokchilari va nutqiy shakllariga ega. Diniy diskursda kommunikativ jarayon odatda muayyan ierarxik tuzilma asosida amalga oshiriladi. Bu jarayonda bir tomonda diniy bilimga ega bo‘lgan shaxs – imom, voiz, ruhoniylar yoki diniy olim ishtirok etsa, ikkinchi tomonda esa tinglovchilar yoki diniy jamoa a’zolari qatnashadi. Ushbu kommunikativ munosabat diniy bilimlarni uzatish, tushuntirish hamda targ‘ib qilish jarayonida namoyon bo‘ladi. Diniy diskursning muloqot tizimidagi muhim jihatlaridan biri uning normativ xarakterga egaligidir. Bunda nutqiy faoliyat muqaddas matnlar, diniy an’analar hamda diniy qoidalarga asoslanadi. Natijada diniy diskursda qo‘llaniladigan til birliklari, nutqiy formulalar va janrlar muayyan an’anaviy me’yorlar asosida shakllanadi.

Diniy diskurs o‘zining bir qator o‘ziga xos xususiyatlari bilan boshqa diskurs turlaridan farq qiladi. Bunday xususiyatlar diniy kommunikatsiyaning maqsadi, mazmuni va til vositalari bilan chambarchas bog‘liqdir. Avvalo, diniy diskursning muhim belgilaridan biri uning *muqaddaslik* xususiyatidir. Diniy nutqda qo‘llaniladigan ko‘plab til birliklari muqaddas matnlar, diniy iboralar hamda diniy terminologiya bilan bog‘liq bo‘ladi. Bu holat diniy nutqqa alohida ma’naviy va ramziy mazmun bag‘ishlaydi. Diniy diskursning yana bir muhim xususiyati uning *ta’sirchanlik* xarakteridir. Diniy nutq ko‘pincha tinglovchilarning hissiyotiga ta’sir ko‘rsatish, ularni ma’naviy jihatdan ruhlantirish yoki muayyan axloqiy qadriyatlarga undash maqsadida quriladi. Shu sababli diniy nutqda emotsional-ekspressiv vositalar, obrazli ifodalar hamda ritorik usullar keng qo‘llanadi.

Bundan tashqari diniy diskurs *institutsionallik* xususiyatiga ega. Bu xususiyat diniy nutqning muayyan ijtimoiy institutlar doirasida shakllanishi va amal qilishi bilan bog‘liq. Diniy marosimlar, ibodat jarayonlari, diniy ma’ruzalar hamda boshqa nutqiy faoliyat shakllari ana shu institutsional tizim doirasida amalga oshiriladi.

Diniy diskursning yana bir muhim belgisi uning *janriy tizimi* bilan bog‘liqdir. Diniy kommunikatsiya jarayonida turli nutqiy janrlar faol qo‘llanadi. Jumladan, va’z, xutba, duo, tafsir, fatvo kabi janrlar diniy diskursning asosiy kommunikativ shakllarini tashkil etadi. Har bir janr o‘ziga xos kommunikativ vazifa, strukturaviy tuzilma hamda uslubiy xususiyatlarga ega.

Diniy diskurs jarayonida nutqning samaradorligini ta’minlash maqsadida turli kommunikativ strategiyalar qo’llanadi. Bunday strategiyalar tinglovchilarga diniy g’oyalarni yetkazish, ularning e’tiborini jalb qilish hamda muayyan xulq-atvor modelini shakllantirishga qaratilgan bo’ladi.

Diniy diskurs muloqot shakllari tizimida muhim o‘rin egallaydigan murakkab kommunikativ hodisa hisoblanadi. U diniy institutlar doirasida shakllanadigan hamda muayyan kommunikativ maqsadlarga xizmat qiladigan nutqiy faoliyat turi sifatida namoyon bo’ladi. Diniy diskursning o‘ziga xosligi uning sakrallik, ta’sirchanlik, institutsionallik hamda an’anaviylik kabi xususiyatlari bilan belgilanadi. Shuningdek, diniy diskurs o‘zining boy janriy tizimi hamda turli kommunikativ strategiyalari bilan ajralib turadi. Ushbu xususiyatlar diniy nutqning jamiyat ma’naviy hayotidagi o‘rnini yanada mustahkamlaydi. Shu bois diniy diskursni lingvistik nuqtai nazardan o‘rganish nafaqat nutqiy janrlar nazariyasini rivojlantirish, balki kommunikatsiya jarayonining ijtimoiy-madaniy jihatlarini chuqurroq anglashda ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров Литературно-критические статьи. – М.: Художественная литература, 1986. – С. 428-472
2. Юсупова Ш.Т. Диний матнларнинг лингвопрагматик хусусиятлари: Филол. фан. б.ф.д. (PhD) дисс. – Фарғона, 2020. – Б. 154.
3. Nurmanova, D. A. (2021). Neutralization of consonant opposition in anlaut of the uzbek language.
4. Azimov A.N. O‘zbek tilida diniy nutqiy janrlar tasnifi // Scientific journal of higher education and creative innovations Ajour sci. – 2025. – №1. – B. 50-53.
5. Azimov, A. N. (2025). DUO NUTQIY JANRINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Hamkor konferensiyalar*, 1(15), 131-133.